

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ถ้าใครมีโอกาสเข้าไปเยือนหมู่บ้านในชนบท โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วงนี้หรือช่วงก่อนหน้านี้จะด้วยสาเหตุใดก็ตาม มักจะต้องกล่าวถึงการได้เห็นภาพของหมู่บ้านที่มีเพียง "คนแก่กับเด็ก" ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นผลมาจากการอพยพแรงงานของคนอีสาน ตัวเลขจากสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2533 ช่วยยืนยันการเคลื่อนย้ายแรงงานดังกล่าว โดยแสดงสถิติการย้ายถิ่นจากเขตชนบทสู่เขตเมือง ซึ่งมีประมาณร้อยละ 18 และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีการย้ายถิ่นออกมากที่สุดด้วยสาเหตุความยากจน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เสริมพันธ์ นิตยัณรา และ คณะ (2534 : 37) ที่เคยพบว่า ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนหนึ่งจะอยู่ตามลำพังกับหลานที่เยาว์วัยซึ่งฝากไว้ให้เลี้ยงแล้วตัวพ่อแม่เด็กเองก็ไปทำงานในต่างจังหวัดซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกรุงเทพฯ และอีกส่วนหนึ่งที่แม่ลูกจะอยู่ด้วยกันแต่ก็มักมีภาระในด้านการทำมาหากิน และมอบภาระการดูแลหลานให้อยู่กับผู้สูงอายุเช่นกัน ในกรณีการอพยพแรงงานดังกล่าว ไสว พรหมณี (2538, อ้างถึงใน ทองทิพย์ สุนทรชัย 2539 : 5:3-3) ได้กล่าวว่า การอพยพแรงงานของชาวอีสานมี 2 ส่วน คือ การอพยพย้ายถิ่นค่อนข้างถาวรโดยจะกลับมาเยี่ยมครอบครัวเฉพาะในช่วงเทศกาลต่าง ๆ เช่น ปีใหม่ ตรุษจีน ตรุษสงกรานต์ และการอพยพย้ายถิ่นเป็นครั้งคราวตามฤดูกาล ซึ่งจะอพยพภายหลังเก็บเกี่ยวแล้วเสร็จ พอถึงฤดูทำนาก็กลับมาทำนาและกลับไปอีกหลังจากนั้น อมรา พงศาพิชญ์ (2539 : 9) เสนอว่า ในครอบครัวเกษตรกรรม ถ้ามีความจำเป็นต้องเสริมรายได้โดยการอพยพไปหารายได้ต่างถิ่นนั้น จะพบว่า ถ้าลูกยังเล็กฝ่ายชายจะเป็นผู้อพยพไปทำงานทำที่กรุงเทพฯ หรือตามเมืองใหญ่ หรือแม้กระทั่งต่างประเทศ โดยจะให้ฝ่ายหญิงเลี้ยงลูกและทำงานเกษตรอยู่ถิ่นเดิมถ้ามีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง แต่ถ้าไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองมักจะอพยพไปทั้งครอบครัว ซึ่งการอพยพแรงงานออกจากภาคอีสานจะเกิดจากการหารายได้เป็นส่วนใหญ่ (ชื่น ศรีสวัสดิ์, อ้างถึงใน ทองทิพย์ สุนทรชัย 2539 : 5 :3-4)

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการสาขาต่างๆ รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องต่างก็มองปรากฏการณ์ "คนแก่อยู่กับเด็ก" หรือ "ผู้สูงอายุเลี้ยงเด็ก" ในลักษณะที่แตกต่างกันไป ส่วนใหญ่มักจะมองในแง่ลบ เช่น มองว่า ครอบครัวในเขตชนบทกำลังอยู่ในภาวะเกือบล่มสลาย กล่าวคือ พ่อแม่ทิ้งลูกให้ปู่ย่า

ตายายเลี้ยงที่ภูมิลำเนาเดิม เพื่อไปทำงานภาคอุตสาหกรรมในกรุงเทพฯหรือเมืองใหญ่ ๆ (จิราพร ดีคง 2533 : 2) บางคนก็มองว่า เด็กที่ถูกทอดทิ้งให้คนแก่เลี้ยงดูจะเติบโตอย่างขาดความอบอุ่น และขาดคุณภาพ และมีแนวโน้มที่จะเป็นปัญหาต่อสังคมในอนาคต เพราะเด็กมีความสัมพันธ์กับพ่อแม่น้อยลง (สุพัตรา สุภาพ 2535 : 45) ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวมักถูกคาดหมายว่าจะนำไปสู่ปัญหาสำคัญ เช่น ปัญหาด้านสุขภาพของเด็ก เพราะมองกันว่าคนแก่เลี้ยงดูไม่เป็นไม่รู้เรื่องโภชนาการ และปัญหาด้านจิตใจของเด็ก นั่นคือเด็กขาดความอบอุ่นจากพ่อแม่ นอกจากนี้ยังมีมุมมองด้านอื่น ๆ อีก นักประชากรศาสตร์บางท่าน เช่น ปราโมทย์ ครอบยุทธ (2539 : 2) เสนอว่า สัดส่วนเด็กมีมากขึ้นเนื่องจากสัดส่วนของสตรีในวัยเจริญพันธุ์สูงขึ้น สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือ การมีสัดส่วนของผู้สูงอายุมากขึ้น แต่ถูกทอดทิ้งไว้ให้ดูแลเด็ก ๆ ลูก ๆ หลาน ๆ ของหัวหน้าครอบครัวที่ต้องอพยพย้ายถิ่นเข้าไปหางานทำและสงเคราะห์ได้มาจนเจือครอบครัว ในขณะที่ผู้ที่สนใจเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กก็มักจะวิตกกังวลว่า เด็กที่เติบโตในมือของปู่ย่าตายาย จะมีปัญหาในด้านพัฒนาการ เพราะคนแก่เป็นคนล้าสมัย ไม่มีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก จากมุมมองต่าง ๆ ที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า เป็นการมองจากสายตาของ "คนนอก" ด้วยมุมมองที่แตกต่างกันไปตามจุดสนใจและสาขาวิชาการที่แตกต่างกัน แต่ยังไม่มีการมองปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าวจากมุมมองของ "คนใน" คือ จากจุดยืนและประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่ต้องเลี้ยงดูเด็กเองว่า ปรากฏการณ์นี้มีผลกระทบต่อชีวิตเขาอย่างไร และเขามองภาระหน้าที่ในการเลี้ยงดูเด็กของเขาอย่างไร

โดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึง "ผู้สูงอายุ" หรือ "คนแก่" นักวิชาการหรือคนทั่วไปมักจะหมายถึงผู้มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป เป็นผู้มีความเสื่อมตามสภาพ กำลังลดถอยเชื่องช้า เป็นผู้สมควรให้การอุปการะช่วยเหลือ (สุพัตรา สุภาพ 2536 : 48) แต่ถ้าพิจารณาในเชิงสังคมและวัฒนธรรมแล้ว "คนแก่" หรือ "ผู้เฒ่า" ไม่จำเป็นต้องมีอายุ 60 ปีขึ้นไป ตามทัศนะคนในชนบท เช่น ชาวอีสาน คนที่มีหลานแล้วจะกลายเป็น "พ่อใหญ่ แม่ใหญ่"ทันทีไม่ว่าจะมีอายุเท่าใดก็ตาม คำเรียก "พ่อใหญ่ แม่ใหญ่" เป็นคำกลาง ๆ หมายถึง ปู่หรือตา ย่าหรือยาย ก็ได้ ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าไปคลุกคลีกับคนในหมู่บ้านภูเหล็ก หมู่ 6 ตำบลภูเหล็ก อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น และได้เห็นปรากฏการณ์ "คนแก่เลี้ยงดูเด็ก" ด้วยตนเอง ก็พบว่า "คนแก่เลี้ยงดูเด็ก" ที่คนทั่วไปพูดถึงก็คือ "ยาย"เลี้ยงหลานนั่นเอง ซึ่ง "ยาย" ในที่นี้ หมายถึงทั้งยายและย่าของเด็กแต่จะเป็นย่าเพียงส่วนน้อย และยิ่งไปได้ยินคำกล่าวที่ว่า "เด็กน้อยเอากัน ผู้เฒ่ามีลูก" อย่างหนาหู จึงได้ทำการสังเกตและพูดคุยกับบุคคลต่าง ๆ ในหมู่บ้านซึ่งมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 184 หลังคาเรือน พบว่า มีผู้สูงอายุที่เป็นปู่ย่าตายายอยู่ประมาณ 100 คน ในจำนวนนี้ส่วนหนึ่งเป็นปู่ย่าตายายที่อยู่กับเด็กโตที่เข้าโรงเรียนแล้ว

และมีอีกจำนวนหนึ่งประมาณ 50 คน เป็น "ยาย" ที่ต้องเลี้ยงเด็กเล็กวัยก่อนเข้าเรียนซึ่งมีอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 5-6 ปี ในจำนวนนี้ มีทั้ง "ยาย" เลี้ยงหลานที่พ่อแม่เด็กอยู่ด้วย และ "ยาย" เลี้ยงหลานที่พ่อแม่เด็กไม่อยู่ด้วย หรือ "ยาย" ที่ทำหน้าที่เป็น "แม่" เด็ก ซึ่งมีอยู่ 19 ราย คำว่า "ผู้เฒ่ามีลูก" จึงเป็นการกล่าวถึง "ยาย" เลี้ยงเด็กเล็กกลุ่มนี้ เพราะ "ยาย" เหล่านี้ ต้องอยู่ด้วยกับเด็กตลอด ยี่สิบสี่ชั่วโมง จะเห็นได้ว่า "ยาย" เหล่านี้เป็นผู้มีเอกลักษณ์ (identity) เป็น "ยาย" แต่ต้องกลายมาเป็น "แม่" ต้องมา "เลี้ยง" หลานในฐานะที่เป็น "ลูก" ในจำนวนนี้ เป็นผู้มีสถานภาพเป็นยาย 16 ราย เป็นย่า 3 ราย "ยาย" เหล่านี้ มีจำนวนหนึ่งที่เป็นหม้ายอยู่เลี้ยงหลานเพียงลำพัง อีกจำนวนหนึ่งยังอยู่ด้วยกันกับคู่ครองซึ่งช่วยเลี้ยงหลานด้วย ที่น่าสนใจคือ "ยาย" เหล่านี้บางคนเป็นผู้มีอายุเพียง 40 ปี มีหลานที่ต้องเลี้ยงดูระหว่าง 1-2 คน เด็กเหล่านี้บางคนเข้ามาอยู่ในความดูแลของ "ยาย" ตั้งแต่แรกเกิด บางคนเริ่มที่วัย 3-4 เดือน หรือ 6 เดือนขึ้นไป บางคนก็เริ่มได้ "ยาย" เลี้ยงตั้งแต่อายุ 1 ปีเศษ ๆ เมื่อหย่านมแล้ว

จากการพูดคุยกับคนในหมู่บ้าน พบว่า แต่ก่อนคนไม่ได้ออกจากหมู่บ้านไปไหน พ่อแม่เด็กจะเลี้ยงดูลูกเอง อาจจะมีฝากให้ "ยาย" หรือญาติพี่น้องคนอื่น ๆ ดูแลบ้างเป็นครั้งคราว เมื่อแม่เด็กต้องทำกับข้าว ทำงานบ้าน หรืองานอื่น ๆ แต่ถ้าต้องออกไปทำงานในไร่นา แม่ก็มักจะหอบลูกไปเลี้ยงดูด้วย ส่วนใหญ่ "ยาย" ก็จะมีงานของตนเอง เช่น เลี้ยงหมอน งานไหม ทอผ้า แต่ปัจจุบันการดำเนินชีวิตของคนในหมู่บ้านได้เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม คนในวัยหนุ่มสาวที่ยังทำงานในหมู่บ้านอยู่ในไร่นา มักจะบอกให้พ่อแม่อยู่บ้านเลี้ยงหลาน พวกเขาจะออกไปทำงานเอง และหนุ่มสาวอีกส่วนหนึ่งก็จะออกจากหมู่บ้านไปทำงานที่อื่น เมื่อมีครอบครัวมีลูก ก็มักจะมาขอให้แม่เลี้ยงลูกให้ ในขณะที่ "ยาย" ก็มีวิถีชีวิตสองแบบ "ยาย" ส่วนหนึ่งยังทำงานในไร่นาอยู่ ยังไม่ได้มอบภาระนี้ให้ลูกไป "ยาย" กลุ่มนี้มีอายุค่อนข้างน้อย และ "ยาย" อีกส่วนหนึ่ง ไม่ต้องทำงานในไร่นาเพราะได้มอบภาระนี้ให้ลูกไปแล้ว จึงมีอิสระจะทำอะไรก็ได้ ส่วนใหญ่จะมีอายุมาก จึงมักอยู่บ้าน ทำงานหมอนไหม งานทอผ้า สำหรับคนที่อยู่ในวัย 60 ปีขึ้นไปจะมีกิจกรรมไปวัดเพิ่มเข้ามาในวิถีชีวิตด้วย เช่น ไปจำศีลที่วัดในวันพระ ออกพรรษาแล้วถ้าเป็นวันพระก็จะไปสวดมนต์ทำวัตรเย็นที่วัด ถ้าเป็นวันธรรมดาก็ไปจังหัน (นำอาหารไปถวายพระ)

สถานการณ์ที่ทำให้ "ยาย" ต้องมาเลี้ยงหลานที่พ่อแม่เด็กไม่อยู่ด้วย ก็มีต่าง ๆ กันไป ส่วนใหญ่ ลูก ๆ ต้องการไปทำงานที่อื่น เช่น แม่ไข มีลูกชายซึ่งเดิมเคยทำไร่มันแต่เห็นว่าไม่ค่อยได้เงินเพราะลงทุนมากแต่ราคามันถูก ก็เลยตัดสินใจไปหางานทำที่กรุงเทพฯ เพราะเห็นใคร ๆ ก็ไปจึงอยากไป พอไปทำงานที่กรุงเทพฯ สักระยะหนึ่งก็ได้ภรรยา มีลูก 1 คน ก็อยากให้ภรรยาทำงานหาเงิน

ช่วยกันจึงขอให้หลานสาวที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯด้วยกันเลี้ยงลูกให้ ฝ่ายพี่สาวแม่ของหลานสาว ก็อยากให้ลูกตัวเองทำงานหาเงินส่งมาที่บ้าน จึงอาสาไปรับหลานมาให้ย่าเฝ้าเลี้ยงและรับปากจะ ช่วยย่าเลี้ยงดูด้วย แม่เฝ้าจึงต้องรับภาระเลี้ยงหลานตั้งแต่เด็กอายุเพียง 7 เดือน หรือกรณีของแม่สม ที่แรกลูกสาวและลูกเขยก็อยู่ด้วยกันที่บ้านภูเหล็ก ทั้งคู่มีลูกด้วยกัน 1 คน พอหลานอายุได้ 1 ปีกับ 2 เดือน แม่กับพ่อก็เลิกกัน แม่ของเด็กจึงตัดสินใจไปหางานทำที่กรุงเทพฯเพื่อหาเงินเลี้ยงลูก ไปได้ งานที่โรงงานทอไหมพรม ส่วนลูกก็ฝากให้ยายเลี้ยง กรณีของแม่ราตรี ลูกสาวไปทำงานที่กรุงเทพฯ ตั้งแต่วัยรุ่นจนไปได้สามปี ต่อมา มีลูกคนแรกก็กลับมาคลอดที่บ้าน ปรากฏว่าเด็กไม่กินนมแม่ แม่ ราตรีจึงต้องรับเลี้ยงดูหลานตั้งแต่แรกเกิด พอหลานคนที่สองอายุได้ 8 เดือน แม่เด็กก็ฝากยายให้ เลี้ยงอีกเพราะอยากช่วยกันทำงานหาเงินทั้งสองคน

เมื่อได้พูดคุยกับ “ยาย”เลี้ยงหลานเหล่านี้ พบว่า “ยาย”ส่วนหนึ่ง ยอมทำหน้าที่เป็น “แม่” ให้หลาน ทั้งที่มีงานล้นมือ และ “ยาย”อีกส่วนหนึ่ง ยอมทำหน้าที่เป็น “แม่” ทั้งที่ก็มีชีวิตสบาย ๆ อยู่แล้ว จึงทำให้มีความสนใจอยากรู้ลึกลงไปอีกว่า มีเงื่อนไขอะไรที่ทำให้ “ยาย”ทั้งสองลักษณะ ตัดสินใจรับเลี้ยงหลาน หรือ ยอมรับบทบาท “แม่” อีกครั้ง หลังจากที่ปลอดจากการเลี้ยงเด็กเล็กมานานพอควร และเมื่อรับหน้าที่นี้แล้ววิถีการดำเนินชีวิตของ “ยาย”เหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร “ยาย” เหล่านี้มีการปรับวิถีชีวิตของเขาอย่างไร ประเด็นเหล่านี้ยังไม่มีการศึกษาโดยตรงและอย่างเป็นระบบ

ในต่างประเทศในช่วงต้น ๆ ทศวรรษ 1990 นักสังคมวิทยาตะวันตก ก็เพิ่งเริ่มมีความสนใจในประเด็นดังกล่าวเช่นกัน เช่น Jendreck (1993 : 609-621) ใช้วิธีเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณศึกษาผู้ที่เป็นปู่ย่าตายายจำนวน 114 คน ซึ่งต้องมาทำหน้าที่เลี้ยงดูหลาน โดยดูว่า การรับ บทบาทดังกล่าวมีผลต่อวิถีชีวิตของเขาอย่างไร ในแง่ของ (1) ผลกระทบต่อวิถีชีวิต (2) ผลกระทบ ต่อความสัมพันธ์กับเพื่อน (3) ผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับครอบครัว (4) ผลกระทบต่อ ความสัมพันธ์กับคู่ครอง Jendreck ได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับ Time-Disordered Roles หมายถึง สถานการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อวงเขตทางสังคมที่หลากหลายของบุคคลและชุดของบทบาทไม่สอดคล้อง กัน โดยทั่วไปบุคคลคาดหวังความสอดคล้องกันระหว่าง งาน ครอบครัว และ อายุ เมื่อตัวใดตัวหนึ่ง ออกไปอยู่นอวง ก็จะเกิดภาวะ Time-disordered roles ขึ้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเครียดจาก 2 ทาง คือ (1) การเปลี่ยนแปลงในอายุขัยของบุคคล และการเปลี่ยนแปลงในความสามารถของกลุ่มเพื่อน ในการให้ความสนับสนุนค่าจุนทางสังคม (2) เครือข่ายการสนับสนุนจากเพื่อนและครอบครัวของ บุคคลอาจหายไปเพราะขาดการติดต่อสัมพันธ์กัน ทำให้บุคคลผู้ซึ่งถูกคาดหวังทางบทบาทต่าง ๆ ไม่สามารถแสดงบทบาทที่คาดหวังได้จึงอาจก่อให้เกิดความเครียดได้ ดังนั้น บุคคลที่มีประสบการณ์

เกี่ยวกับ สถานการณ์ Time-disordered roles อาจพบว่าตนเองต้องการที่จะปรับบทบาทและกลุ่มสนับสนุนคำจูน อีกแนวคิดหนึ่ง คือ Time-disordered pattern ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อ มีการเปลี่ยนแปลงการเปลี่ยนผ่านชีวิตของสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว ในบริบทครอบครัวอเมริกัน มีแบบแผนที่คาดหวัง คือ เดิมบุคคลเป็นพ่อแม่และเลี้ยงดูลูก ๆ ต่อมาเด็ก ๆ โตขึ้นและไปมีครอบครัวเดี่ยวของตนเอง ไปมีลูกเลี้ยงและลูกของตนเอง ปู่ย่าตายายก็เป็นอิสระจากความรับผิดชอบในฐานะพ่อแม่ แต่เมื่อแบบแผนนี้ถูกละเมิด คือ ปู่ย่าตายายถูกมอบภาระให้รับบทบาทเป็นพ่อแม่ให้แก่หลาน Jendreck จึงสนใจจะดูว่า เมื่อแบบแผนที่คาดหวังของครอบครัวถูกละเมิด และสถานการณ์ Time-disordered roles จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของปู่ย่าตายายอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า การรับหน้าที่เป็นพ่อแม่ให้กับหลานมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ ของปู่ย่าตายายแตกต่างกันไปตามลักษณะของการเลี้ยงดู ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มผู้ดูแลทุกด้าน (custodial grandparents) (2) กลุ่มที่อยู่ด้วยกับเด็ก (living-with grandparents) และ (3) กลุ่มที่ดูแลเฉพาะช่วงกลางวัน (day-care grandparents) ซึ่ง Jendreck ได้แบ่งด้านต่าง ๆ ของวิถีชีวิตปู่ย่าตายายออกเป็น 20 รายการ เช่น บ้านเหิงและนั่นหนาการ การมีเงิน ความต้องการเปลี่ยนแปลงกิจวัตรประจำวันและแผน การติดต่อกับญาติ การติดต่อกับเพื่อน ซึ่งพบว่า ผลกระทบต่อวิถีชีวิตปู่ย่าตายาย มีทั้งในทิศทางมากขึ้นหรือน้อยลง ถ้าพิจารณาผลกระทบต่อวิถีชีวิตในแต่ละแง่มุม จะเป็นดังนี้ (1) กรณีผลกระทบต่อวิถีชีวิต พบว่า มีผลกระทบทั้งในทิศทางที่เพิ่มขึ้นและลดลง ซึ่งผลกระทบในทิศทางที่เพิ่มขึ้น ได้แก่ ความต้องการเปลี่ยนแปลงกิจวัตรประจำวันและแผนมีมากขึ้น มีเป้าหมายสำหรับชีวิตมากขึ้น มีความเหนื่อยล้าทางกายมากขึ้น และผลกระทบในทิศทางลดลง ได้แก่ มีความเป็นส่วนตัวน้อยลง มีเวลาสำหรับตัวเองน้อยลง มีเวลาทำงานอื่น ๆ น้อยลง เมื่อแบ่งตามลักษณะการเลี้ยงดู พบว่า ทั้ง 3 กลุ่ม บอกว่า การให้การดูแลเด็กมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตทั้งในทิศทางเพิ่มขึ้นและน้อยลง แตกต่างกันไป (2) กรณีผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับเพื่อน พบว่า ความสัมพันธ์กับเพื่อน ทุกลดลงตามตามลักษณะการเลี้ยงดู (3) กรณีผลกระทบต่อครอบครัว โดยภาพรวม พบว่า ไม่มีปัญหา แต่เมื่อแยกตามลักษณะการเลี้ยงดู พบว่า กลุ่มผู้ดูแลมีปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวในแง่ที่ว่าหลานคนอื่น ๆ อิจฉาว่าไม่ได้รับความเอาใจใส่เท่าเทียมกัน ส่วนกลุ่มที่อยู่ด้วยกับเด็ก และ กลุ่มที่ดูแลเฉพาะช่วงกลางวันมีปัญหาในแง่ความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันกับพ่อแม่เด็กในเรื่องวิธีการเลี้ยงดู (4) ผลกระทบต่อชีวิตสมรส พบว่า ไม่มีผลกระทบในเรื่องการมีเวลาสำหรับคู่ครอง ในแง่ความพึงพอใจต่อความสัมพันธ์กับคู่ครอง ในแง่การให้ความเอาใจใส่ต่อคู่ครอง หรือ ในแง่การใช้เวลาร่วมกับคู่ครอง

สำหรับประเด็นศึกษาครั้งนี้ ยังไม่เคยมีการศึกษามาก่อน จึงเป็นการศึกษาชีวิตของ “ผู้เฒ่ามีลูก” หรือ “ยายเลี้ยงหลาน” ในลักษณะกว้าง ๆ ในแง่การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต และการปรับตัวในแง่มุมสำคัญ ๆ ของ “ยาย” เมื่อต้องมารับหน้าที่เลี้ยงดูหลานในบทบาท “แม่” ของหลาน จากจุดยืนหรือมุมมองของ “ยาย” เอง ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตของ “ยาย” ที่ต้องทำหน้าที่เป็น “แม่” ของเด็ก จากประสบการณ์ของ “ยาย” โดยการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านภูเหล็ก หมู่ 6 ตำบลภูเหล็ก อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ประสบการณ์การดำเนินชีวิตของ “ยาย” เลี้ยงหลาน ในหมู่บ้านภูเหล็ก หมู่ 6 ตำบลภูเหล็ก อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น โดยมุ่งค้นหาแบบแผนพื้นฐานของกระบวนการปรับตัว (adaptation) ของยายที่ต้องกลับมารับบทบาท “แม่” อีกครั้งหนึ่งว่าสามารถแยกแยะเป็นขั้นตอนต่าง ๆ อย่างไร แต่ละขั้นตอนมีเงื่อนไขสำคัญที่เกี่ยวข้องอะไรบ้าง

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาค้นคว้านี้จะจำกัดวงอยู่เฉพาะ “ยาย” เลี้ยงหลานซึ่งอยู่ในวัยก่อนเข้าเรียนมีอายุระหว่างแรกเกิดจนถึงหกขวบที่พ่อแม่ไม่อยู่ด้วย โดยจะทำการศึกษาที่ บ้านภูเหล็ก หมู่ 6 ตำบลภูเหล็ก อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เนื่องจากการศึกษานี้ มุ่งศึกษาชีวิตของ “ยาย” เลี้ยงหลาน ที่พ่อแม่เด็กไม่อยู่ด้วย โดยจะพิจารณาถึงสถานการณ์หรือเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดภาระดังกล่าว ผลกระทบที่มีต่อวิถีชีวิต และการปรับตัวในแง่มุมสำคัญของ “ยาย” ความรู้สึกนึกคิดต่อภาระหน้าที่ ต่อตนเอง และต่อเด็กที่เลี้ยงดู จึงคาดว่า การศึกษาค้นคว้านี้จะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของ “ยาย” เลี้ยงหลาน จากข้อมูลระดับบุคคล ดังนี้

1. จะทำให้ทราบถึงเงื่อนไขที่ทำให้ “ยาย” ต้องเข้ามารับภาระเลี้ยงดูเด็กแทนพ่อแม่ ซึ่งเป็นข้อมูลจากปากของ “ยาย” เอง

2. จะทำให้ทราบถึงความพร้อมหรือไม่พร้อม หรือ การยอมรับหรือไม่ยอมรับ ในการทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กของ "ยาย" ซึ่งจะสะท้อนไปถึงความสัมพันธ์กับเด็กและการปฏิบัติต่อเด็กของ "ยาย"

3. จะเป็นการสะท้อนวิถีการดำเนินชีวิต และการทำหน้าที่ "แม่" ของ "ยาย" อีกทั้ง จะสะท้อนวิถีชีวิตและสังคมแบบหมู่บ้านในชนบทอีสาน ผ่านบทบาทดังกล่าว ตลอดจนเห็นกระบวนการส่งผ่านวัฒนธรรมอีสานผ่านวิถีชีวิตของ "ยาย" เลี้ยงหลาน

4. การศึกษานี้จะช่วยทำความเข้าใจ ยืนยัน หรือโต้แย้ง ความคิดของคนทั่วไป ที่มีต่อปรากฏการณ์ "ยายเลี้ยงหลาน" ในชนบท ให้ได้ทราบถึงประสบการณ์ของ "ยาย" เลี้ยงหลาน ซึ่งจะประโยชน์ต่อการปฏิสังสรรค์และการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อ "ยาย" เหล่านั้นต่อไป